

Avslagsrisiko for førstegangssøkere av uførepensjon

Tom Kornstad og Terje Skjerpen*

Personer som søker uføretrygd, står overfor usikkerhet med hensyn til hvorvidt søknaden vil bli innvilget. Risikoen for avslag påvirkes av legenes og NAV sin praktisering av regelverket for uføretrygd. Avslagsrisikoen for førstegangssøkere av uføretrygd varierer med ulike kjennetegn ved individet, slik som kjønn, alder og bostedsfylke. Viktige funn er at bare 25 prosent av kvinnene og under 20 prosent av mennene er sysselsatt i lønnet arbeid fem år etter at de fikk avslag på søknad om uføretrygd for første gang. Over 40 prosent av førstegangssøkerne med avslag på søknaden, er uføretrygdet etter fem år. Den lave sysselsettingsandelen etter fem år kan tyde på at selv om en strammer inn regelverket for tilståelse av uføretrygd, betyr ikke dette nødvendigvis at personene med avslag på søknaden vil komme ut i arbeid. Beregningene tyder på at personene med avslag på søknad om uføretrygd har lavere inntekt både før og etter søknadstidspunktet enn hva som er tilfelle for de som får innvilget søknaden.

1. Innledning

Knapphet på arbeidskraft og økende press på folketrygden har ført til økt fokus på bruken av ulike ordninger i folketrygden det siste tiåret. Mens utgiftene til alderspensjon i stor grad er bestemt av klare regler for hvem som har krav på ytelsen og hvor stor ytelsen skal være, er folketrygdens utgifter til sykelønn og uførepensjon i stor grad påvirket av at det ligger et element av skjønn i vurderingene av om en har krav på disse ytelsene. Skjønn utøves dels av klientens lege, men dels også av NAV som er ansvarlig for bruken av folketrygdens ytelser. I anledning av at regjeringen sammen med representanter fra næringslivs- og arbeidstakerorganisasjonene nylig har vurdert tiltak for å få ned sykefraværet, har en fått en debatt i media som kan gi inntrykk av at dette skjønn er så vanskelig å utøve at arbeidstakerne nærmest bare kan oppsøke første og beste lege og "bestille" sykemelding. Heller ikke i empiriske studier av overgang til uføretrygd gjøres det noe poeng ut av skillet mellom det å søke uførepensjon og det å få innvilget dette. Tvert imot ser en nærmest ut til å glemme at klientene står overfor usikkerhet med hensyn til hvorvidt søknaden deres om uføretrygd vil bli innvilget, jf. Bratberg (1999). Med tanke på at inngangsvilkårene for uførepensjon er en av de viktigste parameterne for å styre bruken av uføretrygd, kanskje viktigere enn dekningsgraden for uførepensjonen, er dette et stort tankekors. Og dersom folk oppdager at det har blitt vanskeligere å få innvilget uførepensjon, kan dette føre til at færre personer ønsker å søke slik pensjon fordi kostnadene knyttet til for eksempel stigmatisering ved å søke uføretrygd kan overstige den forventede avkast-

ningen av å søke. En innstramming i regelverket for tilståelse av uførepensjon vil dermed ha effekt ikke bare på avslagssannsynligheten, men også på sannsynligheten for at personen vil ønske å søke trygd.

I denne artikkelen vil vi presentere en del av et større arbeid med å utvikle en strukturmodell for overgang til uføretrygd som tar hensyn til at personene står overfor usikkerhet med hensyn til om søknaden vil bli innvilget. Modellen er bygd opp omkring produktet av to sannsynligheter. Den første sannsynligheten representerer individets preferanser for å bli uføretrygdet gitt utformingen av regelverket for uførepensjon og individets helsesituasjon, muligheter på arbeidsmarkedet og andre forhold av betydning for avveiningen mellom det å arbeide og det å søke trygd, som for eksempel familiesituasjon. Mangelfulle observasjoner av individenes helsesituasjon gjør at det er vanskelig å tallfeste denne sannsynligheten. Den andre sannsynligheten representerer kriteriene for å få innvilget søknaden gitt at en søker trygd, eller 1 minus det vi omtaler som avslagsrisiko eller avslagssannsynlighet i denne artikkelen. Som vi skal argumentere for nedenfor er denne sannsynligheten påvirket av myndighetenes utforming av regelverket og legenes praktisering av dette. Det er empirisk analyse knyttet til denne sannsynligheten som er fokus for denne artikkelen.

Førstegangssøkere omfatter både personer som har fått avslag på søknad om uføretrygd og personer som får innvilget søknad om uføretrygd. Blant dem som søker uføretrygd er det en overvekt som søker om 100 prosent uføretrygd, men det er også en del som søker om gradert uføretrygd, helt ned til 50 prosent. Ved at analysen er en del av arbeidet med spesifikasjonene for modellen nevnt ovenfor, gir dette visse føringer på hvilke variabler/fordelinger vi vil se på i det følgende. Blant annet ses det i modellen bort fra at utstøting fra arbeidslivet trolig er en viktig årsak til uføretrygding, og vi trekker derfor ikke inn data knyttet til arbeidsplassene. Incentiveeffekter knyttet til forholdet mellom

Tom Kornstad er forsker i Gruppe for arbeidsmarked og bedriftsadferd (tom.kornstad@ssb.no)

Terje Skjerpen er forsker i Gruppe for arbeidsmarked og bedriftsadferd (terje.skjerpen@ssb.no)

* Prosjektet har mottatt finansiell støtte fra Norges forskningsråd, Arbeidslivsprogrammet, prosjekt nummer 173573.

inntekt som trygdet og inntekt som yrkesaktiv eller hjemmearbeidende ser vi også bort fra i denne analysen, da slike effekter fanges opp i spesifikasjonene av modellen for å søke trygd. Betydningen av normer for sannsynligheten for å søke uføretrygd er også sett bort fra, jf. Rege og Telle (2004).

Fra og med 1.1. 2004 ble uførepensjonen lagt om ved at en innførte tidsbegrenset uførestønad i tillegg til den opprinnelige uførepensjonen. Parallelt med dette har en hatt en ordning med foreløpig uføretrygd for personer som mottok rehabiliteringspenger i ventetiden for uførepensjon. Ordningen med tidsbegrenset uførestønad opphørte 1. mars 2010, og ble da slått sammen med attføringspenger og rehabiliteringspenger til den nye ordningen kalt arbeidsavklaringspenger. Personer med tidsbegrenset uførestønad får nå automatisk rett til arbeidsavklaringspenger med overgangsregler fra mars i år. Dette betyr at når vi ser på førstegangssøkere av uførepensjon i 2002, så studerer vi en ordning som er blitt reformert i ettertid.

Artikkelen er av rent beskrivende art i den forstand at vi presenterer ulike toveistabeller som viser hvordan avslagssannsynligheten varierer med ulike kjennetegn til førstegangssøkere av uføretrygd. En skal altså være forsiktig med å tolke sammenhengene som framkommer i figurene som årsakssammenhenger. Dataene er opplysninger om enkeltindivider hentet inn fra en detaljert forløpsdatabase (Fd-Trygd) laget i Statistisk sentralbyrå. Opplysningene om avslag på søknad om uføretrygd som vi bruker, har først relativt nylig blitt gjort tilgjengelig for forskere. For en beskrivelse av avslagsdataene se Hanssen, Holm og Sivertstøl (2008). Med unntak av analyser og tallmateriale offentliggjort i NAV, kjenner vi ikke til andre studier som er basert på disse dataene. Galaasen, Brusgaard og Claussen (2009) studerer sannsynligheten for å få avslag på søknad om uføretrygd ved hjelp av en logit-modell, men denne studien er basert på avslagsdata fra 1993, med andre ord betydelig eldre data enn de vi betrakter i denne artikkelen. Denne studien skiller heller ikke mellom førstegangssøkere av uføretrygd og de som søker på nytt etter først å ha fått avslag slik vi fortrinnsvis gjør i denne artikkelen.

Bratberg (1999), Dahl, Nilsen og Vaage (2000), Gjesdal og Bratberg (2002, 2003) og Krokstad mfl. (2004) representerer viktige studier av overgang til uføretrygd basert på norske data. Ingen av disse studiene gjør imidlertid bruk av avslagsdata i modelleringen av overganger til uføretrygd. Når det gjelder utenlandske studier, kjenner vi heller ikke til at det har vært gjort analyser av avslagsdata i de andre nordiske landene. Gruber og Kubik (1997) studerer sammenhengen mellom avslagsrater og arbeidstilbud til amerikanske menn i alderen 45-64 år. Bound (1989) og Chen og van der Klaauw (2008) bruker data for personer med avslag på søknad om uføretrygd og anvender disse til å si noe om arbeidskraftspotensialet ved å stramme inn regelverket for å få innvilget uføretrygd. Andre studier av særskilt

interesse med fokus på søknad om uføretrygd er Kreider (1999) og Kreider og Riphahn (2000).

Resten av artikkelen er disponert på følgende måte: I kapittel 2 gjøres det rede for prosessen med å søke uføretrygd og en nærmere presisering av hva som menes med avslagsrisiko. Kapittel 3 omtaler data og gjør rede for hvordan studien er gjennomført. Kapittel 4 inneholder den deskriptive analysen. Artikkelen avsluttes med noen oppsummerende bemerkninger i kapittel 5.

2. Nærmere om søknadsprosessen og avslagsrisikoen

Proessen med å bli uføretrygdet tar i mange tilfeller flere år. I Folketrygdloven er det ikke noe krav at en må være yrkesaktiv for å kunne få innvilget uføretrygd. Gitt at en er yrkesaktiv vil prosessen med å søke uføretrygd ofte inneholde perioder der personen er langtidssykemeldt, under medisinsk rehabilitering og til gjenstand for yrkesmessig attføring. Omfanget av disse ordningene/tiltakene er blant annet bestemt av hva som anses som hensiktsmessig. Under denne tiden vil klienten ha kontakt med helsevesenet/lege, og det tas stilling til om det skal søkes om uføretrygd.¹

Avslagsrisikoen skyldes at individet står overfor usikkerhet om søknaden vil bli innvilget gitt at den er sendt. Gitt at individet faktisk ønsker å søke uføretrygd (uten eller i samråd med bedriften), er det et par kontrollpunkter underveis som skal bidra til at det bare er de individene som faktisk oppfyller kravene til å få uføretrygd, som får støtte. Det første kontrollpunktet er behandlerende lege eller legen om konsulteres. Normalt vil det være i samråd med denne legen at individet faktisk bestemmer seg for hvorvidt det vil sende søknad om uføretrygd. Ifølge regelverket er det primært medisinske forhold som skal være avgjørende for hvorvidt personen skal kunne innvilges uføretrygd, men Folketrygdlovens §12-7 vektlegger også alder, evner, utdanning, yrkesbakgrunn og arbeidsmarkedsmuligheter. I en del tilfeller vil legen ha klare medisinske funn å forholde seg til, og det er lett å sette en medisinsk diagnose. Det vil da i prinsippet være enkelt å komme med tilrådning om at vedkommende skal/skal ikke søke uføretrygd. I andre tilfeller vil klienten hovedsakelig ha bare diffuse symptomer og plager, og i slike tilfeller kan det være vanskeligere å bestemme alvorlighetsgraden på sykdommen og hvorvidt personen tilfredsstiller kravene til å få innvilget uføretrygd. Et kompliserende element er at det i en del tilfeller kan være vanskelig å ta stilling til i hvor stor grad arbeidsevnen er nedsatt som følge av plagen eller sykdommen. Dette gjelder også i de tilfeller der diagnosen er klar.

Legen og klienten kan ha forskjellige vurderinger av hvorvidt klienten bør tilstås uføretrygd, og man tenker seg normalt at klienten vil ta legens råd til etterretning. Dette betyr at dersom legen fraråder klienten å søke uføretrygd, bøyer klienten seg for dette, og lar dermed

¹ Ordningen med fastlege ble innført sommeren 2001.

være å søke trygd. I prinsippet er det imidlertid ikke noe krav om at lege skal gi sin tilslutning til søknad før denne sendes. Ifølge internettsidene til NAV kan denne institusjonen være behjelpelig med å fylle ut søknadsskjema.

Den neste kontrollinstansen er NAV. NAV forvalter ytelsene over folketrygden på vegne av det norske samfunnet og er ansvarlig for at ytelsene bare tilstås personer som faktisk tilfredsstiller kravene for å motta støtte. Et viktig kriterium i så måte er at den medisinske diagnosen som ligger til grunn for søknaden faktisk tilfredsstiller kravene som er nedfelt i folketrygdloven. Som vi skal se senere tyder empirien på at NAV og klientens lege i mange tilfeller har ulike vurderinger av hvorvidt personene som søker uføretrygd faktisk tilfredsstiller de medisinske kravene.

Når vi i det følgende skal studere avslag på søknad om uføretrygd, er det avslagene knyttet til NAVs behandling av søknadene vi vil fokusere på. Når klientens lege fraråder klienten å søke trygd og klienten bøyer seg for dette, kan også dette betraktes som en form for avslag på søknad om uføretrygd. Med tanke på at legene utgjør frontlinjen i helsevesenet og står for grovsorteringen av hvem som tilfredsstiller kravene for uføretrygd, hadde det vært ønskelig med en klarere innsikt i legenes rolle på dette feltet. Imidlertid finnes det ikke noe data for dette, og det er også vanskelig å tenke seg hvordan en større mengde med slike data eventuelt skulle vært samlet inn. En grunn til dette er at mens NAV behandler faktiske søknader, har ikke prosessen kommet så langt når legene drøfter mulighetene for å søke om uføretrygd med klientene sine. Dermed er det vanskelig å definere hva som skal menes med avslag for legenes del. En mulighet til å få mer innsikt i denne problemstillingen er imidlertid å intervjuet et antall leger som har betydelig erfaring fra arbeid med potensielle søkere av uføretrygd.

I den internasjonale litteraturen på dette feltet, er det også en tredje form for "avslag". Denne typen avslag (selvsensurering) refererer seg til at når det skjer innstramminger i regelverket for tilståelse av utføretrygd, vil en del personer på eget grunnlag bestemme seg for å la være å søke trygd. Mens de to andre typene avslag refererer seg til at det er en utenforstående som tar til orde for at søknaden bør avslås eller ikke sendes, er det altså i dette tilfellet personen selv som tar avgjørelsen.

3. Data

Analysen bygger på registerdata for individer for perioden 1997-2008. Studien er utført ved at vi har identifisert alle personer som er førstegangssøkere av uførepensjon, og som enten fikk avslag på eller fikk innvilget søknaden sin i 2002. Personene er 20-65 år i 2002. Bare personer som er registrert som bosatt i Norge i de årene

vi ser på, er med i studien.² Disse personene følges over tid, både før og etter 2002, og en ser hvordan det går med vedkommende når det gjelder yrkesaktivitet, uføretrygding og inntektsnivå. Som vi skal se senere tar det i en del tilfeller mange måneder fra søknaden sendes til den er ferdig behandlet. Dette innebærer at når vi tar utgangspunkt i vedtaksåret (vedtaksdatoen) for søknaden, kan kravdatoen for søknaden være året før (i 2001).

Hoveddatakilden er forløpsdatabasen Fd-Trygd, som er utviklet i Statistisk sentralbyrå.³ Den omfatter hele den norske befolkningen og inneholder detaljerte opplysninger knyttet til demografi (inklusive hvem en er gift/samboende med) og bruk av de viktigste ordningene under folketrygden slik som alders- og uførepensjon, avslag på søknad om uførepensjon, avtalefestet pensjon, yrkesaktivitet og langtidssykefravær (sykefravær utover arbeidsgiverperioden). Tidspunktene for når en går inn i og ut av de ulike ordningene er også registrert. For å forenkle analysen har vi registrert kjennetegnene ved personen ved utgangen av det enkelte år. Mange av opplysningene i databasen strekker seg tilbake til 1992/1993, men de avslagsdataene for søknad om uføretrygd vi bruker, omfatter bare årene fra og med 1997. Databasen inneholder også avslagsdata for perioden før 1997, men i uttrekningen av disse dataene er det selektert på tidspunktet for når en har søkt uføretrygd og ikke vedtakstidspunkt slik det er tilfelle for de dataene vi bruker. Vi har valgt å bruke det nyeste datasettet.

Dataene inneholder ikke opplysninger om hvorvidt en person har vært førstegangssøker av uføretrygd før 1997. Vi har identifisert førstegangssøkere på følgende måte: Det tas utgangspunkt i alle personer som mottok uføretrygd ved utgangen av 2002 eller som fikk vedtak om avslag på søknad om uføretrygd dette året. Fra dette samplet har vi så utelatt alle personer som har søkt uføretrygd i ett eller flere av årene 1997-2001 eller som mottok uføretrygd ved utgangen av 2001. Ved at vi inkluderer alle søknader om uføretrygd, uansett uføegrad, er det en del personer som både mottar pensjon fra folketrygden og som samtidig har arbeidsinntekt.

For å innhente opplysninger om ulike inntektskomponenter som lønnsinntekt, næringsinntekt og pensjoner har vi koblet disse dataene med data fra Inntektsregisteret i Statistisk sentralbyrå. Opplysningene i dette registeret er basert på data fra skattelikningen.

4. Deskriptiv analyse

Tabell 1 viser antall personer der det er truffet vedtak på søknad om uføretrygd etter år og kjønn. I denne tabellen, samt i tabell 2, er det ikke forutsatt at personene søker trygd for første gang. Tabellen inneholder altså alle personer som har fått vedtak på søknaden gjeldende år. Avslagsprosenten er definert som antall

² For å regnes som bosatt, må en oppholde seg i Norge i minst 12 måneder. Når en flytter til Norge for å være her i minst 12 måneder, blir en regnet som bosatt fra innreisedatoen.

³ Se www.ssb.no/emner/03/fd-trygd/.

Tabell 1. **Antall personer med avslag på søknad om uførepensjon, antall nye uførepensjonister og avslag på søknad om uføreytelse i prosent av antall personsøknader etter kjønn og år¹**

År	Folketrygden utgifter til uførepensjon Mill.kr. ²	Personer med avslag på søknad om uførepensjon		Nye uførepensjonister					
				Kvinner		Menn		Avslagsprosent	
		Kvinner	Menn	Samlet	Herav tidsbegrenset uførestønad	Samlet	Herav tidsbegrenset uførestønad	Kvinner	Menn
1997	24 889	6 128	6 179	15 171	-	13 199	-	28,8	31,9
1998	27 727	3 184	3 247	18 410	-	14 887	-	14,7	17,9
1999	30 741	3 289	3 408	18 732	-	14 826	-	14,9	18,7
2000	32 519	4 331	4 364	16 157	-	13 539	-	21,1	24,4
2001	34 733	4 078	4 020	13 689	-	11 614	-	23,0	25,7
2002	37 869	3 887	4 025	14 398	-	12 407	-	21,3	24,5
2003	41 680	4 127	4 259	15 448	-	13 407	-	21,1	24,1
2004	44 378	5 095	5 173	10 960	5 746	10 788	2 901	23,4	27,4
2005	47 392	4 095	4 232	10 164	6 985	10 097	4 086	19,3	23,0
2006	50 576	3 446	3 490	9 401	8 119	9 350	4 806	16,4	19,8
2007	54 405	3 328	3 176	10 449	7 877	9 542	4 401	15,4	18,6
2008	58 859	3 302	3 358	11 711	8 596	10 379	4 557	14,0	18,4

¹ Kilde: Fd-Trygd, Statistisk sentralbyrå.² Kilde: Institusjonelt regnskap, Nasjonalregnskapet.Tabell 2. **Ventetider for personer med avslag på søknad om uførepensjon etter kjønn og år**

Ventetid	Kvinner				Menn			
	1997	2001	2005	2008	1997	2001	2005	2008
Under 1 mnd.	21,2	10,8	16,3	15,6	20,8	10,1	18,4	16,1
1-3 mnd.	16,5	22,0	22,9	23,5	17,0	20,8	21,8	23,6
3-6 mnd.	23,0	34,6	32,1	32,6	23,2	36,4	31,2	31,9
6-9 mnd.	17,6	20,7	17,5	16,9	18,4	21,5	17,7	16,9
9-12 mnd.	12,2	9,5	8,5	5,9	11,8	8,3	8,5	7,0
1 år og over	9,4	2,5	2,7	5,5	8,8	2,9	2,5	4,4
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

personer med avslag som andel av summen av antall personer med avslag og antall personer som fikk søknaden innvilget (det vil si antall søkere).

Det er særlig årene i første halvdel av 2000-tallet som skiller seg ut med et særlig stort antall avslag. Dette er tilfelle for både kvinner og menn. En kunne tenkt seg at dette skyldes at antall søknader var særlig stort i disse årene, men det ser ikke ut til å være grunnen.⁴ Vi ser ellers at det er lavere avslagsrater for kvinner enn for menn og at den årlige tilgangen til bestanden av uføretrygdete er høyere for kvinner enn for menn. Seinere i denne artikkelen skal vi se at når vi avgrenser analysen til å se på førstegangssøkere av uføretrygd, er det noe høyere avslagsrater for kvinner enn for menn. Forskjellen må henge sammen med at det er forskjeller mellom kjønnene i hvor mange ganger de søker uføretrygd på nytt etter å ha fått et initialt avslag. Dataene i tabell 1 er i samsvar med offentlige tall publisert av NAV.

Et interessant trekk ved tabellen er at avslagsprosenten ser ut til å gjøre et markant fall etter 2004. I dette året ble uføretrygden lagt om ved at en innførte tidsbegrenset uførestønad som et tiltak for å bremse den sterke

Tabell 3. **Sykefravær i årene 1997-2000, før søknad om uførepensjon. Førstegangssøkere som får avslag på søknaden i 2002**

	Kvinner	Menn
0 dager	9,9	8,8
0-3 mnd.	12,4	12,6
3-6 mnd.	12,1	10,5
6-9 mnd.	9,5	10,2
9-12 mnd.	17,8	19,2
12-15 mnd.	19,6	20,6
15-18 mnd.	8,7	8,1
Over 18 mnd.	9,8	10,0
Totalt	100,0	100,0
Antall observasjoner	1 334	792

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

veksten i antall uføretrygdete. En hypotese for årsaken til fallet kan være at man ved innføringen av tidsbegrenset uføretrygd skaffet seg tid for å vurdere hvorvidt den enkelte søker skal tilstås uføretrygd på permanent basis. Mens den gamle uførepensjonsordningen i de fleste tilfellene var en enveisbillett til permanent uførepensjonering, er tanken med tidsbegrenset uførestønad at en skal se utviklingen i arbeidsevnen litt an over tid. Dermed ble man mindre streng i vurderingen av innvil-

⁴ De spesielt høye tallene i 1997 har vi ikke funnet noen forklaring på.

Tabell 4. Førstegangssøkere av uførepensjon etter alder. 2002

Alder	Kvinner				Menn			
	Antall personer ¹	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd		Antall personer ¹	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd	
			Antall	Prosent			Antall	Prosent
20-24	134 514	0,2	44	20,7	138 312	0,2	53	23,7
25-29	148 909	0,2	115	32,1	151 503	0,2	102	29,9
30-34	169 000	0,4	229	38,1	174 703	0,3	182	37,0
35-39	161 387	0,6	342	34,7	170 734	0,4	292	39,5
40-44	146 509	0,9	413	32,3	156 086	0,6	335	36,5
45-49	137 988	1,2	450	27,8	147 436	0,8	330	28,2
50-54	122 166	2,0	571	23,2	137 249	1,3	422	23,4
55-60	123 503	3,4	640	15,3	141 895	2,5	461	12,8
61-65	48 506	5,5	266	9,9	50 874	5,4	167	6,0
Totalt	1 192 482	1,2	3 070	21,4	1 268 792	1,0	2 344	19,4

¹ Eksklusive personer med AFP eller uførepensjon.

gelse av uføretrygd i første omgang. Dersom dette fører til at personen blir så lenge borte fra arbeidsmarkedet at det blir vanskelig å komme tilbake i arbeid, kan de lave avslagsratene på sikt føre til økt innstrømming til uføretrygd.

Som vi har vært inne på tidligere, kan veien til uføretrygding være omstendelig, og ikke minst ta lang tid. I mange tilfeller vil nok behandlingstiden/ventetiden for søknaden i NAV bare utgjøre en brøkdel av tiden. Av tabell 2 ser vi at ventetiden i mange tilfeller er mellom 3 og 6 måneder. Snaue 40 prosent av søknadene er imidlertid ferdigbehandlet innen 3 måneder, mens en del søknader blir værende over ett år i systemet.

Et problem ved mange datasett som brukes i empiriske analyser av overgang til uføretrygd og bruk av andre ytelser i folketrygden, er at de inneholder få helseopplysninger⁵. Et alternativt mål på helsetilstanden for personer som er i lønnet arbeid kan være tid på langtidssykemelding. I tabell 3 har vi beregnet samlet tid på langtidssykemelding i de fire årene 1997-2000 for førstegangssøkere av uføretrygd med avslag på søknaden i 2002. Ved å se på årene 1997-2000 får vi et bilde av hvor mye en søker har vært borte fra jobben i årene før vedkommende søkte uføretrygd. Beregningene er bare gjennomført for personer som faktisk har vært i lønnet arbeid i alle de fire årene. Det er grunnen til det lave antallet observasjoner for hvert kjønn i tabellen. Grunnen til at vi ikke tar med året 2001, dvs. året før vedtaksåret for søknaden, er at mange personer da er ute av arbeidsmarkedet, og de har derfor ikke registrert noen verdi på denne variabelen dette året.

Tabellen avdekker ingen systematiske forskjeller mellom kvinner og menn når det gjelder langtidssykefravær. Omkring 10 prosent av de yrkesaktive har ikke

hatt langtidssykefravær i det hele tatt, og når man deler fraværet inn i 3-måneders intervaller, kan det se ut som om det forekommer en topp rundt 9-15 måneder. Omkring 40 prosent har hatt et samlet sykefravær på under 10 måneder.

Tabellene 4 til 6 viser fordelingen av førstegangssøkere av uførepensjon i 2002 etter henholdsvis alder, type utdanning og bostedsfylke. Som ventet finner vi at søknadsprosenten, det vil si antall personsøknader regnet i prosent av antall personer 20-65 år eksklusive personer med avtalefestet pensjon, øker med alderen. Relativt flere kvinner enn menn søker uføretrygd, og avviket i søknadsprosenten mellom kjønnene øker med alderen med unntak for den eldste aldersgruppen 60-65 år. Mer interessant er det kanskje at avslagsprosenten etter å ha nådd en topp i midten av 30-årene, synker systematisk med alderen. Etter at beslutningen om å søke uføretrygd er kvalitetssikret av lege, ser det altså ut som det er lettere å få gjennomslag for søknaden jo eldre søkeren er. Hva dette skyldes, vet vi ikke. En nærliggende hypotese kan være at uførepensjonering av eldre personer koster samfunnet mindre i form av tapt yrkesaktivitet samt at når personen blir eldre, legges det relativt større vekt på forhold rundt personens situasjon på arbeidsmarkedet.

Ellers merker vi oss at mens vi i tabell 1 fant at avslagsprosenten var høyere for menn enn for kvinner når vi tok med alle søknadene om uføretrygd, finner vi at avslagsprosenten for førstegangssøkere av uføretrygd er høyere for kvinner enn menn. At kvinner har høyere avslagsprosent enn menn er i samsvar med funnene til Galaasen, Brussgaard og Claussen (2009) som estimerte en felles avslagsrelasjon for kvinner og menn, der de forutsatte at alle kjønnsforskjeller kan fanges opp ved en indikatorvariabel for kjønn.

I tabell 5 har vi tatt utgangspunkt i standard for utdanning (NUS2000) og sett hvordan førstegangssøkerne fordeler seg etter type utdanning. Vi ønsker i utgangspunktet å se om det er systematiske forskjeller mellom næringer når det gjelder avslagsrisiko. Tanken er at arbeidsbelastningen varierer systematisk mellom

⁵ Fd-Trygd inneholder opplysninger om hvilken sykdomsdiagnose som ligger bak søknad om uførepensjon, men av hensyn til personvernet må en gjennom en komplisert søknadsprosedyre for å få tilgang til disse dataene. Med tanke på at en ikke vet om en vil få tilgang og at det er vanskelig å utnytte informasjon om primærdiagnose (ICD-9), har vi ikke søkt om tilgang til denne opplysningen i denne omgang.

Tabell 5. Førstegangssøkere av uførepensjon etter utdanningens art. 2002

Alder	Kvinner				Menn			
	Antall personer ekskl. AFP og uførepensjon	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd		Antall personer ekskl. AFP og uførepensjon	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd	
			Antall	Prosent			Antall	Prosent
1. Allmenne fag	310 612	1,9	1 243	21,2	276 264	1,6	797	18,3
2. Human. og estet. fag	91 483	0,7	161	25,2	48 930	0,6	55	17,6
3. Lærerutd./ped.utd	99 119	0,8	126	15,3	40 906	0,9	52	13,9
4. Samfunnsfag, jur. fag	34 381	0,2	20	25,3	33 361	0,3	20	20,0
5. Øk. og adm. fag	214 160	1,1	441	19,5	138 845	0,7	153	15,8
6. Naturv. og tekn. fag	89 010	0,9	182	23,6	527 656	0,8	832	19,9
7. Helse-, sos. og idrettsfag	263 505	1,2	589	18,9	45 047	0,5	48	20,3
8. Primærnæring	11 297	0,9	33	34,0	40 549	1,0	70	16,7
9. Samf./sikkerh./Servicefag	32 606	1,1	92	26,5	72 771	1,0	149	21,3
10. Uoppgitt	9 656	0,0	61	36,7	8 733	0,0	48	31,8
Totalt	1 155 829	1,2	2 948	20,8	1 233 062	1,0	2 224	18,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Søknads- og avslagsprosent for førstegangssøkere av uførepensjon etter fylke. 2002

Alder	Kvinner				Menn			
	Antall personer ¹	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd		Antall personer ¹	Søknadsprosent uføretrygd	Personer med avslag søknad uføretrygd	
			Antall	Prosent			Antall	Prosent
Østfold	65 580	1,2	171	22,0	68 837	1,0	162	22,7
Akershus	133 012	1,0	268	19,3	137 005	0,7	165	16,2
Oslo	154 840	1,0	466	31,5	159 415	0,8	431	34,9
Hedmark	46 668	1,5	130	18,3	49 327	1,3	89	14,1
Oppland	46 275	1,5	151	21,9	48 968	1,2	101	17,4
Buskerud	64 097	1,0	186	28,6	67 546	0,8	152	26,9
Vestfold	55 754	1,2	126	18,3	58 293	1,1	112	18,3
Telemark	41 459	1,1	86	18,5	44 309	1,0	50	11,7
Aust-Agder	25 612	1,3	72	21,5	27 641	1,2	53	15,8
Vest-Agder	39 441	1,8	114	16,5	42 246	1,3	67	12,0
Rogaland	101 371	1,0	209	21,0	107 956	0,8	143	16,9
Hordaland	115 136	1,3	328	22,3	123 463	0,9	252	22,1
Sogn og Fjordane	26 191	1,3	44	13,1	29 213	1,0	40	14,3
Møre og Romsdal	60 633	1,2	188	25,3	67 305	0,9	112	18,2
Sør-Trøndelag	70 459	1,3	134	14,2	75 650	0,9	85	11,9
Nord-Trøndelag	31 271	1,4	87	20,3	33 952	1,2	61	15,6
Nordland	57 469	1,5	155	18,2	63 790	1,1	117	16,0
Troms	38 832	1,3	71	14,6	43 123	1,0	69	16,8
Finnmark	18 382	1,4	84	33,6	20 753	1,3	83	31,2
Totalt	1 192 482	1,2	3 070	21,4	1 268 792	1,0	2 344	19,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

næringer, og at dette kan gi seg utslag i avslagsrisikoen. Det viste seg imidlertid at man for en stor andel av personene ikke fant næringsopplysninger, blant annet som følge av at mange personer har hatt løs tilknytning til arbeidslivet i årene før søknaden. Samtidig er det i mange tilfeller et visst samsvar mellom type utdanning og valg av næring, og med unntak av for noen innvandrere, så har vi utdanningsopplysninger for hele befolkningen.

Tabell 5 viser betydelige forskjeller i søknads- og avslagsprosent for førstegangssøkere av uføretrygd i de ulike utdanningsgruppene. Avslagsrisikoen varierer fra omkring 15 prosent for kvinner med lærerutdanning til over 30 prosent for kvinner med utdanning knyttet til

primærnæringene. For menn er det noe mindre avvik mellom laveste og høyeste avslagsprosent. Ser vi på forskjeller i søknads- og avslagsprosent mellom kjønne, er det særlig utdanningsgruppen helse- og sosialfag som skiller seg ut. Kvinner med denne utdanningen har en særlig høy søknadsprosent, mens den tilsvarende søknadsprosenten for menn er om lag halvparten så stor som gjennomsnittet for menn totalt sett. Mens disse kvinnes avslagsprosent er lavere enn gjennomsnittet for kvinner, så er mennenes avslagsprosent høyere enn for menn totalt sett. Et særskilt kjennetegn ved denne utdanningsgruppen er den betydelige kjønnssegregeringen i arbeidsmarkedet. Kvinnene er i stor grad ansatt som sykepleiere, mens mennene er leger i overordnede stillinger.

Tabell 7. Endring i realinntekt før skatt fra 1998 til 2007 for førstegangssøkere av uførepensjon i 2002. 2007-priser¹

Inntektsendring, 1 000 kr	Personer 30-65 år eksl. personer med pensjon fra folketrygden		Kvinner		Menn	
	Kvinner	Menn	Søknad innvilget	Søknad avslått	Søknad innvilget	Søknad avslått
Mindre enn -100	4,4	7,3	7,5	9,1	21,1	16,8
-100 – -50	4,1	4,0	17,0	12,5	21,5	15,3
-50 – -10	6,7	5,3	24,1	17,4	18,8	13,5
-10 – 10	5,7	4,0	11,4	11,1	6,9	7,4
10 – 50	14,6	11,2	18,4	17,9	10,9	14,9
50 – 100	20,8	17,6	11,6	16,0	9,4	14,0
100 og over	43,7	50,6	10,0	16,0	11,4	18,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall personer	899 411	966 794	10 647	2 906	8 769	2 098

¹ I samband realinntektsberegningene har en brukt KPI for å deflatere nominelle verdier.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 8. Fordelingen av førstegangssøkere av uførepensjon i 2002 etter disponibel inntekt i 2007

Inntekt i kr	Personer 30-65 år eksl. personer med pensjon fra folketrygden		Kvinner		Menn	
	Kvinner	Menn	Søknad innvilget	Søknad avslått	Søknad innvilget	Søknad avslått
Under 1 000	1,8	1,1	0,0	4,1	0,0	2,1
1 000 – 99 999	4,4	2,4	2,4	7,1	0,9	6,5
100 000 – 199 999	11,2	4,7	45,4	44,0	25,7	36,3
200 000 – 299 999	26,5	10,6	38,9	31,2	49,7	34,4
300 000 – 399 999	32,0	25,8	10,8	10,7	17,3	14,4
400 000 og over	24,1	55,4	2,4	2,9	6,4	6,2
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Antall personer	898 225	964 940	10 731	2 966	8 877	2 160

¹ I samband realinntektsberegningene har en brukt KPI for å deflatere nominelle verdier.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Hvilken næring en jobber i, kan også være relatert til fylke i den forstand at det kan være systematiske forskjeller mellom fylkene når det gjelder næringsgrunnlag og mulighetene for å skaffe seg alternativt arbeid dersom endringer i helsetilstanden eller arbeidssituasjonen skulle tilsi dette. Tabell 6 vil trolig derfor fange opp noe av næringsdimensjonen diskutert i tilknytning til forrige tabell. Igjen finner vi forskjeller både når det gjelder søknads- og avslagsprosent. Vest-Agder skiller seg ut med en særskilt høy søknadsprosent, særlig for kvinner, men til dels også for menn. Når det gjelder mennene, er det imidlertid også andre fylker som har stor søknadsprosent. For alle fylkene gjelder det at kvinnene har noe høyere søknadsprosent enn menn.

Når det gjelder avslagsprosentene, viser disse større variasjon enn søknadsprosentene. En årsak til det er at siden antall personer som søker trygd er relativt lite i mange av fylkene, vil tilfeldige variasjoner fra år til år kunne påvirke avslagsprosentene betydelig. Befolkningsrike Oslo samt Finnmark skiller seg ut med særlig høy avslagsrate, både for kvinner og menn. Vest-Agder, som hadde særlig høy søknadsrate, har også relativt lav avslagsrate, både for kvinner og menn. Kombinasjonen av høy søknadsrate og lav avslagsrate trekker begge i retning av høy uføretrygding i dette fylket.

I tabellene 7-11 går vi nærmere inn på inntektsforhold og tilknytning til arbeidsmarkedet for førstegangssøkerne av uføretrygd. Tabell 7 viser en måte å belyse endringen i inntekt på fra perioden før personene søkte uføretrygd til en del år etter at det ble fattet vedtak på søknaden. Her ser vi på endring i realinntekten før skatt fra 1998 til 2007. Inntektene er målt i faste 2007-priser, og vi ser bare på den personlige inntekten, det vil si lønnsinntekt, netto næringsinntekt og overføringer fra folketrygden. Eventuell partners inntekt er sett bort fra siden vi her ønsker å belyse i hvilken grad personen selv kan stå på egne ben, økonomisk sett. For personer som bor sammen med en partner, viser inntektene dermed ikke nødvendigvis de økonomiske levekårene til personen. Det har ikke vært noen betydelige endringer i beskatningen av de inntektsartene vi ser på i den perioden vi betrakter. Om vi ser på inntekt før eller etter skatt har dermed liten betydning for realinntektsutviklingen.

Tabellen viser, som ventet, at inntektsutviklingen til førstegangssøkerne av uføretrygd ligger betydelig under inntektsutviklingen til sammenligningsgruppen, nemlig gruppen av personer 30-65 år som ikke mottar ytelser fra folketrygden av betydning. Mens nesten halvparten av personene i referansegruppen har hatt en realinntektsvekst på over 100 000 kroner fra 1998 til 2007, er det bare 10 til 18 prosent av førstegangssøkerne som har hatt en slik vekst.

Tabell 9. Sosioøkonomisk status etter år for personer med førstegangs avslag på søknad om uførepensjon i 2002

	Kvinner				Menn			
	2004		2006	2007	2004		2006	2007
	Antall	Prosent	Prosent	Prosent	Antall	Prosent	Prosent	Prosent
Sysselsatt	927	30,2	26,7	25,7	508	21,7	20,2	18,2
Alderspensjonist	19	0,6	3,3	5,5	15	0,6	2,9	4,4
Uførepensjonist	884	28,8	38,6	42,3	755	32,2	42,5	45,8
AFP-pensjonist	10	0,3	0,5	0,6	4	0,2	0,4	0,4
Annet	1 230	40,1	30,9	25,9	1 062	45,3	34,1	31,2
Totalt	3 070	100,0	100,0	100,0	2 344	100,0	100,0	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 10. Fordelingen av lønnsinntekt i 2007 for personer med førstegangs avslag på søknad om uførepensjon i 2002

Lønn, kr	Kvinner		Menn	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Under 1 000	1 790	60,3	1 450	67,0
1 000- 99 999	493	16,6	389	18,0
100 000-199 999	388	13,1	115	5,3
200 000-299 999	207	7,0	79	3,7
300 000-399 999	73	2,5	88	4,1
400 000 og over	17	0,6	44	2,0
Totalt	2 968	100,0	2 165	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

søkerne som har hatt en så stor realinntektsvekst. Vi merker oss ellers at for både kvinner og menn har gruppen av personer som fikk avslag på førstegangssøknad om uføretrygd i 2002 hatt en bedre inntektsutvikling enn gruppen av personer som fikk innvilget søknaden. Av tabell 8 ser vi imidlertid at selv om menn som har fått innvilget søknaden sin har hatt en dårligere realinntektsutvikling enn menn med avslag på søknaden, så er inntektsnivået til de nye uførepensjonistene noe høyere i 2007 enn hva som er tilfelle for de som fikk førstegangs avslag på søknaden i 2002. Dette tyder på at menn som fikk søknaden avslått, i gjennomsnitt hadde et lavere inntektsnivå i 1998 enn menn som fikk søknaden innvilget. I andre beregninger som ikke vises her, finner vi for eksempel at 54 prosent av mennene med avslag på søknad om uføretrygd i 2002 hadde en realdisponibel inntekt (2007-priser) på under 200 000 kroner i 1998. Det tilsvarende tallet for de som fikk innvilget søknaden var bare 31 prosent. Andelen med inntekt mellom 1 000 og 100 000 kroner var 24 prosent for personene med avslag og bare 11 prosent for de som fikk innvilget søknaden. Mye av det samme mønsteret finner vi også for kvinner.

Et viktig spørsmål i debatten rundt folketrygdens uføretrygd er om innstramming i regelverket for tilståelse av uføretrygd vil føre til at flere personer kommer ut i arbeid. Så vidt vi kjenner til finnes det ingen studier av dette basert på norske data. Basert på amerikanske data finner Gruber og Kubik (1997) at en 10-prosents økning i sannsynligheten for avslag øker yrkesdeltakelsen blant menn i aldersgruppen 45-64 år med 2,8 prosent. Bound (1989) representerer en enda mer interessant studie fra vårt synspunkt. Han antar at atferden til de individene som akkurat passerer grensen for å

få innvilget uføretrygd kan representeres ved atferden til de personene som akkurat ikke passerer kriteriene for å få innvilget uføretrygd. (Her antas det altså at det er mulig å foreta en slik ranking.) Dermed bruker han gruppen av personer som får avslag på søknad om uføretrygd som kontrollgruppe når han skal si noe om atferden til de "marginale" uførepensjonistene.

I tabell 9 følger vi førstegangssøkerne av uføretrygd med avslag på søknaden over tid og ser hvordan det blant annet går med deres yrkesaktivitet. I denne tabellen er en person definert som sysselsatt dersom den samlede lønns- og næringsinntekten overstiger ytelsene fra folketrygden. Dersom personen ikke er definert som sysselsatt, sjekker vi så om personen mottar alderspensjon, uførepensjon eller AFP-pensjon ved utgangen av året vi ser på. Gruppen *Annet* er residualbestemt, og kan deles i to undergrupper. Den første gruppen omfatter hovedsakelig personer som både står utenfor arbeidsmarkedet og som er uten ytelser fra folketrygden. Den andre gruppen er mottakere av andre ytelser fra folketrygden enn de som er nevnt ovenfor, som for eksempel attførings- og rehabiliteringspenger. I 2007 utgjorde personene med mer enn 50 000 kr i ytelser fra folketrygden ca. 60 prosent av personene i gruppen *Annet*. Ytelsene fra folketrygden for denne gruppen var i gjennomsnitt ca. 150 000 kr for kvinnene og 170 000 kr for mennene.

Basert på vår definisjon av sosioøkonomisk status finner vi at 25-30 prosent av kvinnene og omkring 20 prosent av mennene er sysselsatt i perioden som strekker seg inntil 5 år etter det initiale avslaget. Fem år etter avslaget er 26 prosent av kvinnene og bare 18 prosent av mennene yrkesaktive, og andelen sysselsatte ser ut til å være fallende over tid. På den annen side er det snakk om vel 1 200 personer i 2007, så antallet sysselsatte personer er ikke ubetydelig.

En andel av personene med avslag på uføretrygd søker på nytt i de påfølgende årene. Fem år etter at personene fikk avslag på den første søknaden sin om uføretrygd har mer enn 40 prosent av kvinnene og 45 prosent av mennene fått innvilget uføretrygd etter å ha søkt på nytt.

Tabell 10 gir ytterligere informasjon om nivået på yrkesaktiviteten i 2007 til de som fikk avslag i 2002.

Tabell 11. **Antall og andel personer i 2003 som jobber i samme foretak før og etter avslaget på søknad om uførepensjon. Personer med førstegangs avslag på søknad om uførepensjon i 2002 og med lønn > 50 000 kr i 2003**

Lønn, kr	Kvinner		Menn	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Nytt foretak	294	35,6	208	48,6
Samme foretak	532	64,4	220	51,4
Totalt	826	100,0	428	100,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vi ser at både blant kvinner og menn er det 10 prosent som tjener mer enn 200 000 kroner. Med tanke på at menn typisk har høyere timelønn enn kvinner, betyr dette funnet at særlig for mennenes del er det få som arbeider fulltid.

En viktig utfordring for arbeidslivet er å legge til rette for at personer som får helseplager av betydning, kan fortsette i jobben sin, alternativt skifte til en annen jobb innen samme virksomhet. Gitt at dette ikke er mulig og personen fortsatt ønsker å arbeide, vil vedkommende måtte forsøke å skaffe seg alternativt arbeid. I tabell 11 belyser vi hvor mange personer som jobber i et annet foretak etter avslaget på søknad om uføretrygd enn det de gjorde i perioden forut for søknaden. For å avgrense analysen til førstegangssøkere av uføretrygd som har en viss minstetilknytning til arbeidslivet, har vi forutsatt at personene må ha en lønnsinntekt på minst 50 000 kroner i 2003. En del av personene har hatt et lengre arbeidsfravær i perioden forut for søknaden slik at en mangler opplysninger om foretaksnummer i årene tett opptil 2002. Opplysningene om foretaksnummer er dermed hentet inn ved at vi har gått så langt tilbake som til 1997 og brukt foretaksnummeret for den siste arbeidsplassen for hver enkelt person. På grunn av at vi ikke har opplysninger om foretaksnummer for perioden etter 2003 i de dataene vi har tilgang til, er opplysningene om hvilket foretak en jobber i etter avslaget, relatert til året 2003.

Av tabellen ser vi at blant førstegangssøkerne av uføretrygd med avslag på søknaden er det omkring dobbelt så mange kvinner som menn med lønnsinntekt over 50 000 kroner året etter avslaget. En ser også at menn i større grad enn kvinner skifter arbeidsplass etter avslaget på søknad om uføretrygd. Mens vel 2/3 av kvinnene jobber i samme foretak etter avslaget som de gjorde før, er det tilsvarende tallet for menn omkring 50 prosent.

5. Avslutning

Som nevnt innledningsvis har det i det siste tiåret vært stort fokus på utgiftssiden i folketrygden og det forhold at vi går inn i en periode med mangel på arbeidskraft. Mens det finnes flere analyser av overgang til uføretrygd basert på norske data, finnes det få analyser av problemstillinger knyttet til avslag på søknad om uføretrygd. Slike analyser er interessante både med tanke på hvem det er som får avslag, og ikke minst om avslagsratene varierer over tid på grunn av endringer i prakti-

seringen av regelverket og/eller endringer i lovverket. Analyser av avslagsdata vil uten tvil gi økt innsikt i årsakene til den sterke veksten i uføretrygdingen.

I denne analysen har vi blant annet sett hvordan avslagsraten for førstegangssøkere av uføretrygd varierer med ulike kjennetegn ved individene, og sammenholdt dette med personer som får innvilget søknaden. Viktige funn er at avslagsratene varierer systematisk med alder. Fram til omkring 35-års alderen øker avslagsraten både for kvinner og menn, deretter faller den jevnt og trutt. Avslagsraten for menn 55-60 år er bare 15 prosent og utgjør mindre enn halvparten av raten for menn 30-34 år. For kvinner er reduksjonen enda større.

Andre viktige funn er at personer som får avslag på søknad om uføretrygd ser ut til å ha dårligere inntektsforhold over lengre tid enn personer som får innvilget søknaden. De har lavere disponibel inntekt både fire år før de søkte uføretrygd første gang og fem år etter søknaden enn hva som er tilfelle for de som fikk innvilget søknaden. Under 18 prosent av mennene er sysselsatt i lønnet arbeid 5 år etter at de fikk avslag på søknaden første gang, og også for kvinner er andelen relativt lav (25 prosent). Dette kan indikere at det ikke er noe automatikk i at dersom en strammer inn på regelverket for tilståelse av uføretrygd, vil dette føre til betydelig høyere sysselsetting.

Dersom en skulle peke framover, ville det vært en interessant utvidelse av analysen å se på betydningen av bedriftskjennetegn for avslagsraten. Bratsberg, Fevang og Røed (2010) argumenterer for at økningen i uføretrygdingen i stor grad skyldes manglende muligheter i arbeidsmarkedet, og at en stor andel av de som blir uføretrygdet kommer fra bedrifter som nedbemanner eller nedlegges. Gitt at dette er tilfelle, burde avslagsraten være påvirket av dette.

Referanser

Bound, J. (1989): The health and earnings of rejected disability insurance applicants, *American Economic Review* 79(3), 482–503.

Bratberg, E. (1999): Disability retirement in a welfare state, *Scandinavian Journal of Economics* 101 (1), 97–114.

Bratsberg, B., Fevang, E. og K. Røed (2010): Disability in the welfare state: An unemployment problem in disguise, Discussion paper no. 4897, IZA.

Chen, S. og W. van der Klaauw (2008) The work disincentive effects of the disability insurance program in the 1990s, *Journal of Econometrics* 142, 757–784.

Dahl, S.-Å., Ø.A. Nilsen og K. Vaage (2000): Work or retirement? Exit routes for Norwegian elderly, *Applied Economics* 32(14), 1865–1876.

Galaasen, A.M., D. Bruusgaard og B. Claussen (2009): Avslag på uførepensjon, *Norsk Epidemiologi* 19, 203–208.

Gjesdal, S. og E. Bratberg (2002): The role of gender in long-term sickness absence and transition to permanent disability benefits, *European Journal of Public Health* 12, 180–186.

Gjesdal, S. og E. Bratberg (2003): Diagnosis and duration of sickness absence as predictors for disability pension: Results from a three-year, multi-register based and prospective study, *Scandinavian Journal of Public Health* 31, 246–254.

Gruber, J. og J.D. Kubik (1997): Disability rejection rates and the labor supply of older workers, *Journal of Public Economics* 64, 1–23.

Hanssen, O.E., Holm, S. og Ø. Sivertstøl (2008): Fd-Trygd. Dokumentasjonsrapport. Avslag på uførepensjon, 2006, Notater 2008/17, Statistisk sentralbyrå.

Kreider, B. (1999): Social security disability insurance: Applications, awards, and lifetime income flows, *Journal of Labor Economics* 17(4), 784–827.

Kreider, B. og R. Riphahn (2000): Explaining applications to the U.S. disability system, *Journal of Human Resources* 35(1), 82–113.

Krokstad, S., P. Magnus, A. Skrondal og S. Westin (2004): The importance of social characteristics of communities for the medically based disability pension, *European Journal of Public Health* 14, 406–412.

Rege, M. og K. Telle (2004): The impact of social approval and framing on cooperation in public good situations, *Journal of Public Economics* 88(7-8), 1625–1644.